

entrevista

Entrevista a Lluís Sans, “Xacó”

Records de l'exili (I): la infantesa-la fugida.

Aquest és el primer d'una sèrie de tres fragments, donada la durada de l'entrevista.

Lluís Sans, *Xacó*, és prou conegut entre els alcoverencs: va ser regidor electe per Esquerra Republicana durant el primer Ajuntament democràtic després de la llarga nit franquista (1979-1983). Tothom coneix també que, de ben jovenet, s'hagué d'exiliar amb la seva família a França durant els primers anys del franquisme. En aquest exili es va fer adult. Normalment els records de l'adolescència, una etapa plena d'aprenentatge, romanen per tothom vigorosos en la memòria. No és estrany que el seu relat, tan precís, tan ple d'imatges que van quedar gravades en la seva tendra retina, desprengui, alhora, l'estupor del nen que viu uns fets que l'ultrapassen i l'horroritzen. Però també denota la consciència de la importància d'aquells fets que l'han marcat, la voluntat de mantenir-los vius, que perdurin per si mai poden fer servei a algú. Recorda molt vagament el principi de la guerra i el que va succeir a Alcover en aquella època, quan ell només tenia 13 anys. Però recorda fidelment l'aventura de l'exili: la fugida a la frontera; l'estada a la França ocupada pels nazis durant la guerra europea, mentre es feia home; la tornada a una Espanya reprimida i deprimida, el retorn, ja adult i ple de coneixements, al poble on va començar l'aprenentatge, l'exili. I, potser, el començament d'un nou aprenentatge, l'exili interior.

— *Per quin motiu us vau haver d'exiliar?*

Motiu? Home jo llavors tenia 13 anys, però mon pare havia estat de l'Ajuntament, en temps de la República... Abans de la guerra, això. Havia estat jutge i després, quan va esclatar el moviment, ja no va fer més de jutge, perquè hi havia un comitè i dins el comitè hi havia un departament de justícia que assumí les seves competències durant la guerra. Quan es va restablir l'ordre, llavors n'hi va entrar un altre. I ell va continuar, com mon pare, que ja havia estat fundador del Sindicat, a la Junta del Sindicat com a Tresorer.

— *En quin moment vau marxar?*

Vàrem marxar a primers de gener del 39.

— *Recordeu el motiu d'esperar fins tan tard?*

Perquè ningú no pensava que haviem de perdre la guerra, tothom esperava l'últim moment.

— *Vau marxar amb algú més d'Alcover?*

Nosaltres vam marxar amb carro junts amb Delfi París que havia estat alcalde i amb Martí Llobart que havia estat president del Sindicat.

— *Estaven molt a prop les tropes de Franco quan vau marxar?*

Sí, molt a prop, per aquí dalt (assenyala cap a les muntanyes). En sortir d'aquí vam anar a Rodonyà. A Rodonyà hi vam ser set o vuit dies. Quan les forces van entrar a Valls pel coll de l'Illa i pujaven per Tarragona, vam marxar cap a Barcelona. Amb nosaltres va venir un home de la casa de Rodonyà on ens vam estar. Ell tenia família a Barcelona i va anar cap allà. Nosaltres ens vam quedar al Prat de Llobregat vuit o deu dies, on vàrem treballar en una cooperativa agrícola.

— *Els de la cooperativa eren d'Unió de Rabassaires?*

És clar, llavors la Unió controlava l'economia del camp.

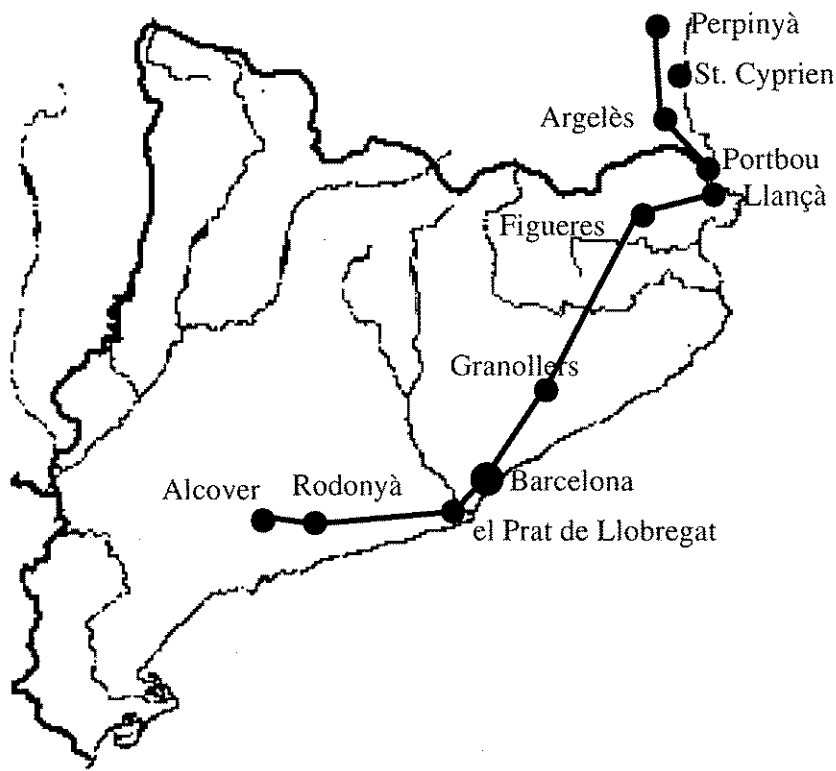
— *Dieu que vau treballar vuit dies allí, com és que no vau seguir cap a la frontera de seguida?*

Tothom pensava que Barcelona hauria aguantat i ningú no pensava a marxar. No s'ho creia ningú que no es defensés Barcelona. I no es va defensar per dues coses: primer, tot el material s'havia destruït a la Batalla de l'Ebre, l'exèrcit es va destruir. Segon, el material, tancs i avions, per defensar Barcelona era tot a França i no el deixaven portar cap aquí. Se sabia que hi havia tot un exèrcit de voluntaris per a tripular aquest material. I el mateix Líster, que havia de defensar Barcelona. Però els motors d'avions entraven per Portbou quan nosaltres passàvem cap a França. Eren unes caixes negres que deien que contenien els motors d'avions.

— *Quan vau reprendre el camí cap a la frontera?*

Del Prat vam marxar l'últim dia. Vam passar per damunt del Llobregat i ja posaven les metxes al pont, cap al tard era això: si haguéssim esperat marxar de nit, ja no hauríem pogut fer-ho; haurien volat el pont i no hauríem pogut passar... Des d'allí vèiem la línia de soldats: tot de metralladores i de trinxeres a la vora del riu, que instal·laven la línia del Llobregat!

Nosaltres vam travessar Barcelona... era el dejuni que van entrar. Vam passar amb els carros per la Gran Via fins a Sants, la plaça d'Espanya... Eren els últims dies. Allò feia por! perquè tot, cotxes, camions, tot circulava a les fosques per dins de Barcelona. Van tocar les sirenes i hi va haver un bombardeig fort. Vam poder protegir-nos del bombardeig dins una casa, però aviat va passar l'alarma. Vam sentir els antiaeris: van bombardejar el Port!

Representació esquemàtica del viatge cap a l'exili. Un mes de viatge amb carro, dos bombardejos, l'espectacle dantesch de la frontera i la incertesa de com acollirà els refugiats el país veí en són els trets més característics.

Quan va parar tot, vam marxar. Vam estar vint-i-quatre hores sense desenganxar els animals del carro, perquè venien al darrere, i no ens vam aturar fins a Granollers.

— *Per què Granollers?*

A Granollers repartien menjar per als refugiats. Hi vam anar perquè ens donessin els tiquets i ens van donar pa. Allà vam arregar un bombardeig: no saltres anàvem dos carros amb vela. S'hi havia ajuntat un home de Reus. Anàvem, doncs, tres carros. Ens vam aturar a la sortida de Granollers anant cap a la part de Llinàs. Jo no hi era en aquell moment, havia anat a Granollers amb dos o tres més. En acabar tot, ens van explicar que va passar una formació d'avions. En veure tres carros, un es va separar de la formació i va deixar anar una bomba. Sort que en aquell lloc la carretera era més fonda que el terreny, i la metralla va passar per damunt i no va passar res. Però van llançar una bomba allí mateix! Quan vam arribar, vam continuar anant cap a Llançà.

— *Quants dies van ser a Llançà?*

A Llançà hi vam ser set o vuit dies. Volíem pujar fins a la frontera, però ens vam assabentar que hi havia una companyia que arreglava camins i carreteres i que havia estat aquí a Alcover. Com que vèiem que hauríem d'anar fins a França vam dir: "Si anem cap allà i trobem aquells, com que ens coneixien, potser podrem passar a França amb camió i ja no caldrà anar amb carro".

Lavors ens vam ajuntar amb aquells i vam anar cap a Portbou amb un camió. A Portbou hi vam estar dos dies més.

— *En sabeu res d'aquesta companyia d'enginyers?*

No vull dir cap mentida, però em sembla que tenien el quarter al molí Nou, i arreglaven carreteres.

— *I no hi havia ningú d'Alcover en aquella companyia?*

Sí, sí que n'hi havia. Hi havia l'Antonio del Rufino, que ara ja és mort. I n'hi havia un altre que era xofer de Martí Llobart quan tenia la línia d'Alcover a Capafonts, tots dos eren molt joves.

— *Com vau arribar a França?*

Quan érem a Portbou no recordo com s'ho van arreglar, però ens va recollir un autocar d'oficials. No sé d'on el van arregar. I vam passar cap a França tots amb aquell autocar. Un autocar maco, nou. En aquell temps ja era d'aquells que les portes s'obrien amb hidràulic.

Allò va ser el dia 9 de febrer i no va ser fins el dia 10 o l'11 que vam arribar a França. A França hi havia uns gendarmes que controlaven la gent.

Un d'aquells oficials del nostre autobús tenia una xicota que era francesa, la qual va enraonar amb aquests gendarmes i ens van encaminar fins a 3 o 4 quilòmetres de Perpinyà.

Ens vam aturar en una masia (això era a la nit, vam passar la frontera cap al tard). I vam passar la nit allí, vam dormir! L'endemà al matí ens vam rentar (hi havia aigua!). Abans de marxar d'allí van tornar a vindre uns gendarmes i ens van controlar. I vam anar cap a Perpinyà.

— *Com recordeu el pas de la frontera?*

Allò de la frontera..., feia feredat allò! Perquè... qui no ha vist una cosa d'aquella manera, no s'ho pot imaginar!:

Hi havia cues de cotxes (turismes) d'oficials, tot era militar. I els turismes no els deixaven entrar a França. I el xofer que portava un cotxe ja no s'hi volia estar més allí. Posaven un cotxe a un cantó de la carretera, treien una peça del motor que en deien "la pipa" (em sembla que era el delco) i allò ho llançaven perquè no ho poguessin engegar, pujaven dalt d'un camió i anaven cap a França (i el cotxe es quedava allí, és clar).

Des de Portbou a la frontera potser hi havia dos quilòmetres. No és molt lluny, però hi ha un bon tros: per tota la vora de la carretera hi havia cotxes aparcats, abandonats.

Quan hi havia de passar el gruix de l'exèrcit, allò feia nosa: treien els cotxes i tot el que estava abandonat. Ho treien fora de la carretera, muntanya avall. I el que no: foc i anar cremant! N'hi havia que, anant rodolant, arribaven fins a mar.

**M. DEL MAR NOGUÉS SÁNCHEZ
F. XAVIER SÁNCHEZ MESA
MARTÍ YEBRAS CAÑELLAS**